

Etnicii germani din Transcarpatia. Raport de cercetare

Liuba Irina Horvat,
Alina Nogradi¹

Organizată de *Institutul de Istoria Șvabilor Dunăreni* – Tübingen, Germania și *Muzeul Județean Satu Mare*, România, cercetarea asupra culturii populare din bazinul Tisei superioare, în special asupra influenței populației șvabești în regiune, a avut ca unul dintre obiective, în anul 2001, efectuarea unor anchete de teren în satele de coloniști germani din Transcarpatia (Ucraina).

Din punctul de vedere al metodologiei de teren, s-a aplicat metoda interviului direct (pe bază de chestionare exhaustive) și a observației indirecte, conform orientării stabilite de dl. Hans Gehl (*Institutul de Istorie a Șvabilor Dunăreni*), coordonatorul principal al cercetării.

Raportul de față prezintă datele istorice și cele etnografice – obiceiurile de familie și de peste an, ocupațiile și meșteșugurile, spațiul arhitectural, etc., obținute pe teren, într-o manieră concisă și neutră.

I. DATE ISTORICE

Prezența etnicilor germani în Transcarpatia – Ucraina (actuală) se datorează colonizărilor din secolele XVIII-XIX, în principal, deși au existat colonizări anterioare (după invazia mongolo-tătară, în Slatina, Sighet, Teceu, pentru minele de sare). Perioada cea mai importată de colonizare a fost după 1703-1711 (Răscoala Curuților). Motivele acestor colonizări au fost: repopularea zonei în urma invaziei otomane, necesitatea unei forțe de muncă specializate în diferite domenii (agricultură, meșteșuguri, exploatarea forestieră etc.) și, prin urmare, susținerea economică a unor domenii nobiliare (Schönborn) sau regale (Königsfeld).

În regiunea Munkács, primele colonizări au fost coordonate de familia nobiliară Schönborn. În 1726, Rákóczi II îi cedează proprietățile lui din jurul Munkácsului episcopului Lotar-Franz Schönborn: 3 cetăți, 6 târguri, 181 de sate, cu un total de 40.000 de locuitori. După moartea lui Lotar-Franz Schönborn, nepotul său, Friedrich Karl Schönborn primește, în 1730, dreptul de a aduce 100 de coloniști romano-catolici, care să dețină o avere de 100 de florini (total), boi, vaci, unelte gospodărești. Au fost aduși pe Dunăre, cu plutele (după datele de istorie orală), coloniști de limba germană, li s-au dat teritorii pentru înființarea gospodăriilor și a unor sate noi sau au fost eliberate gospodării și sate existente deja și ocupate de populația slavofonă. Fiecărei familii i s-a dat pământ de casă și arabil (cât putea fi lucrat cu 2 cai și doi boi); exista scutire temporară de impozite (pentru cei care se ocupau de viticultură – pe 8 ani, de exemplu).

În 1730, au fost aduși 200 de oameni: meșteșugari din Bamberg și Winzburg și repartizați în mai multe sate. În 1746, Friedrich Schönborn moare și continuă colonizarea soția lui, Mentfold, și fiul, Eugen-Erwin Schönborn – care în 3 decembrie 1749 hotărăște aducerea unui nou val de coloniști germani.

Satele din regiunea Munkaci colonizate cu etnici germani:

1. SCHÖNBORN – Nove Selo

- atestat ca sat cu populație slavă înainte de invazia tătară (1244); vatra satului a suferit trei mutări; vatra actuală a fost ocupată în 1730 de coloniști germani (de aici numele ucrainean actual al satului: Nove Selo – Satul Nou);

- în 1730: au fost aduse 13 familii de meșteșugari germani (dogari, olari, viticultori, măștri de vânatoare etc.);

- principalul loc de origine: Winzburg;

- din punct de vedere etnic: în 1975, din populația totală de 1.025 loc., 900 erau etnici germani; în 2001: din totalul de 385 loc., 30 sunt etnici germani (foarte mulți au plecat în Germania după 1990); alte etnii: ucraineni, ruși, maghiari, români, evrei;

- confesional: 95% romano-catolici; 5% ortodocși; biserica romano-catolică Sf. Mihail (constr. 1737);

- lingvistic: dialectul german este încă în uz; multilingvismul: germana, rusa, ucraineana, maghiara.

2. PAUCHING – Pavsyno

- la începutul secolului al XVIII-lea, mama grofului Eugen Schönborn, Mentfold, a adus 10 familii de germani;

¹ Precizăm că la realizarea prezentului raport au avut o contribuție importantă dl. Viorel Ciubotă și dl. Tóth Zoltán. Cu mulțumiri.

- numele inițial al satului: Mentfold;
- 1749: au venit 8 familii din Winzburg;
- în 1750, se numește Pozagaza și sunt aduși soldați nemți care au apărat cetatea Munkácsului în perioada 1703-1711;
- între 1758 - 1759 au venit 21 de familii din Austria Superioară;
- 1763 - 1764, lângă Pauching, mai sunt aduși nemți la Barthhaza;
- în sec. XIX a avut loc un incendiu care l-a distrus în totalitate; a fost refăcut și renumit (Pauching – Pavsyno);
- d.p.d.v. etnic: din 900 loc. (2001): 50% germani, ceilalți maghiari, ucraineni, țigani;
- confesional: 95% romano-catolici; biserica romano-catolică Sf. Cruce (constr. 1900);
- lingvistic: dialectul german este în uz; multilingvismul: rusa, ucraineana, maghiara, germana

3. CUCEAVA

- 1758: primii coloniști în Cuceava, din Winzburg;
- 1761: coloniști din Austria Superioară; meșteșugari din Silezia, specialiști în prelucrarea pieilor, a lânii;
- colonizări interne (secundare) în secolul al XIX-lea; în 1827: au venit 66 de familii de germani, la purunca familiei Schönborn, din alte sate din Munkács și Beregovo; până în 1945 erau 320 de locuitori germani în sat;
- d.p.d.v. etnic: majoritar germani, alături de maghiari și ucraineni;
- confesional: romano-catolici 70%, restul greco-catolici;

4. OBER SCHÖNBORN – Veliki Koropeț

- în prima jumătate a secolului XVIII, după lupta de eliberare din 1703-1711, Fridrich Schönborn aduce coloniști și la Koropeț, din Winzburg;
- în 1730: au fost aduși coloniști nemți, satul se va numi Ober Schönborn; în 1732, au mai fost aduși germani lângă Koropeț, la Palanok (soldații nemți care apărau cetatea Munkaciului);
- 1758-1771: coloniști meșteșugari din Austria Superioară, Silezia, Franconia;
- confesiunea principală: romano-catolicismul;
- astăzi, d.p.d.v. etnic, este sat mixt.

5. MEDHENDORF – Lalovo

- 1771: primii coloniști germani din Winzburg, Silezia, Franconia;
- satul se numește Medhendorf;
- contele Eugen Schönborn, prin patenta din 22 nov. 1761, datorită faptului că avea nevoie de meșteșugari pentru prelucrarea pielii și construirea de mici manufacturi (piclărie, tăbăcărie, lână), aduce, timp de zece ani, coloniști în mai multe sate, printre care și Lalovo;
- în 1867 au fost colonizați alți etnici germani: 10 familii din Austria.

6. KÖNIGSFELD – Ust Ciorna

- în 1815, la confluența râurilor Mokreanka și Brustureanka, s-a întemeiat satul Königsfeld (Ust Ciorna), cu coloniști din Austria Superioară, aduși pentru exploatarea forestieră (lemnul fiind folosit în minele de sare din Slatina);
- începând cu 1880, familii tinere din Königsfeld și Deutsch Mokra se așează în satul vecin - Ruska Mokra;
- dialectul vorbit – bavarez austriac (mai târziu șvab) – s-a îmbogățit cu multe elemente maghiare și ruso-ucrainene;
- pe plan confesional, în perioada austro-ungară (1868-1918), are loc un proces de asimilare (în direcția maghiară);
- se ocupau de creșterea animalelor – cornute mari – din secolul XIX apar mari gospodării păstorești în munte, unde prelucrau laptele și făceau brânzeturi;
- cele mai mari pășuni: Prebui și Steneak;
- în 1920, ca urmare a creșterii numărului de cornute mari, se construiește o nouă gospodărie montană pe muntele Krasna;
- până în anul 1945, în sat erau numai etnici germani; apoi, satul a devenit mixt d.p.d.v. etnic;
- astăzi, trăiesc în sat doar trei familii germane, 25 de familii fiind mixte (germano-ucrainene), 3 familii maghiare, 2 familii de țigani; au existat și familii de evrei (care aveau sinagoga lor).

7. DEUTSCH MOKRA – Nimețka Mokra

- în noiembrie 1775, de-a lungul râului Mokreanka, la Nimețka Mokra, au fost aduși coloniști germani pentru exploatarea forestieră din Salzkammergut (Austria Superioară), în nr. de 220 de oameni, o mare parte de ei din Langbad, Bath, Ișlea și Hoizerna, sau din alte sate de pe valea râului Traun;
- scopul principal al colonizării: obținerea lemnului folosit în minele de sare din Slatina;
- femeile se numeau "almerini" – "senmerin" – "sendlerin";

- după reformele din 1918 (Cehoslovacia), pășunile de stat au fost date în arendă: marile gospodării Steneak și Prebui, din munți, s-au mărit după modelul gospodăresc din Alpi, devenind centre de producție a lactatelor;
- după deportările din 1944, gospodăriile nu mai sunt folosite;
- d.p.d.v. etnic, satul este mixt (deși, inițial, era german); confesional: astăzi greco-catolicismul.

II. DATE ETNOGRAFICE

Locurile diverse de proveniență (Bavaria, Boemia, Austria Superioară, Franconia, Silezia, etc.) au determinat o mai mică unitate a bagajului cultural-simbolic al etnicilor germani de pe teritoriul actual al Transcarpatiei.

Trăsăturile fundamentale ale culturii populare germane se regăsesc, la aproape toate comunitățile rurale din regiune, în următoarele aspecte:

1. Obiceiurile de familie:

- darurile și vizitele la nașterea unui copil, botezul (perna dată de nași) și serbarea onomasticii, viața socială a tinerilor (Spinstube, seratele de dans, balurile), logodna, specificul nunții – furatul mirelui, datul pernei de 5 kg. ca zestre, darurile în bani puse în paharele de vin, daruri derizorii (pâine, oase, etc.); înmormântarea, fără pomeni și ospețe ceremoniale comune.

2. Obiceiurile de peste an:

- Ziua Magilor (Bethleemul), peste tot cu aceeași formă (staulul, copiii cu măști de îngeri și de draci); Silvester (colindatul copiilor); Fărșangul: cu o largă gamă de măști, inclusiv demonice, măști ale anotimpurilor, păpușa de Fărșang care se ardea și cenușa era folosită la sfințitul caselor și la vindecarea copiilor și animalelor domestice (Miercurea Cenușii); Duminica Verde (aduceau ramuri de răchită, folosite peste an pe timp de furtună); Paști (A doua zi: stropitul fetelor cu găleți cu apă, apoi cu parfum); Ziua Sfintei Cruci; pelerinajele de Sfânta Maria, Sfântul Martin ca zi de soroc, Spinstube – unde fetele torceau și cântau etc.

3. Muncile câmpului:

- sistemul agricol este destul de unitar, cu excepția Königsfeld; plantele cultivate: grâu, orz, cânepa, legume de grădină, pomi fructiferi (meri, pruni), vița de vie (foarte cultivată) – cu adăposturi temporare din paie, cu paznici peste vară; pământul era cultivat pe parcele delimitate de mejde (pietre de hotar sau brazde); pășunile erau folosite în comun;
- creșterea animalelor: în special în zona Ust Ciorna (Königsfeld), pe pășunile montane, cu construcții din lemn sau piatră folosite sezonier (ocoale sau sălașuri); animalele crescute: vaci, capre; oile erau crescute de populația slavă; termenii păstorești din oierit au fost, în dialectul german, împrumutați din slavă (chiar română).

4. Meșteșugurile:

- în satele din jurul Munkácsului, principalele meșteșuguri practicate de etnicii germani au fost:
  - olăritul: au existat ateliere (mici manufacturi) în care se produceau obiecte de uz casnic din ceramică în Schönborn, Pausching, etc. și ateliere de producere a țiglei în Pauching;
  - împletitul funiilor din cânepă era specific german în aproape toate satele;
  - tâmplăria și dogăritul: în aproape toate satele (termenii folosiți pentru unelte sunt în dialect);
- exploatarea forestieră și prelucrarea lemnului: în regiunea Ust Ciorna, a fost unul din cele mai mari puncte de exploatare forestieră din Transcarpatia, existând și o cale ferată din sec. XIX (Königsfeld, Deutsch Mokra, Ruska Mokra)

5. Arhitectura:

În satele studiate în Transcarpatia, în 2001, au fost constatate 5 tipuri principale de case, după planimetria lor.

1. Una dintre cele mai vechi case de tip german a fost observată în Cuceava: formată dintr-o cameră, o tindă (cu funcție de bucătărie) și o cămară, dimensiunile casei fiind de 8/5,50 m. Fundația din piatră de râu, pereții din cărămidă, plafonul din grinzi de stejar dispuse transversal, susținute de meșter-grindă pe toată lungimea casei, acoperișul din țiglă, iar fațada ornamentată cu motive geometrice în relief. Acoperișul este în două ape cu șut la capete, casa fiind situată perpendicular pe uliță iar fațada constituită dintr-un șut. În spatele casei, paralel cu ulița, se află un grajd, cu o cameră specială cu funcție de cămară, din bârne de stejar cu scânduri de brad. În curte mai este o pivniță semi-îngropată, din cărămidă, cu boltă.

2, 3. În Schönborn, există două tipuri principale de casă: primul tip – casa are două camere, tindă și cămară, dispuse longitudinal ("vagon"), perpendicular pe uliță. În spatele casei, la cele mai multe case, în prelungire, este adăugată o bucătărie cu intrare separată, din curte, prevăzută cu cămară pentru alimente. În prelungirea casei, în spațiul gospodăresc, se află gore-ul: în partea inferioară din scânduri late orizontale, pentru porci, iar în partea superioară din lețuri subțiri distanțate, pentru depozitarea porumbului. Șura este

orientată paralel cu ulița și perpendicular față de casă. Fundația: piatră de râu cu talpă groasă din grinzi de stejar, pereții din cărămidă, plafonul din grinzi transversale, acoperișul în două ape cu șuturi laterale, din țigla.

4. Un alt tip de casă întâlnit în Schönborn (în Pauching și în alte sate): de formă dreptunghiulară, cu 5 încăperi: 2 camere înspre stradă (Wohnstube), cu intrarea printr-o tindă (Wohnkuche), un hol (Flur) și, în dreapta tindei, o cămară de alimente (Kammer). Sub bucătărie, cu intrare din interior, există o pivniță din cărămidă, cu boltă, cu un geam de aerisire. Gore-ul este situat în spatele casei; șura este dispusă perpendicular pe casă, cu acoperiș în două ape cu șuturi.

Un tip cu totul special de casă germană este cel din Königfeld. Majoritatea caselor sunt construite din lemn de rășinoase, pe fundație de piatră de râu. Într-o primă etapă, casele se construiau din bârne rotunde așezate orizontal (blockbau), îmbinate în cheutori, cu acoperișul în două ape, cu șindrilă, cu șuturi: unul la stradă, și unul în spatele casei, casa fiind orientată perpendicular pe uliță. Fațada este acoperită cu șindrilă divers colorată. Podurile erau prevăzute cu horn slobod, folosit pentru afumarea cărnii. Într-o etapă următoare, bârnele erau fasonate dreptunghiular și îmbinate în cheutori de tip "coadă de rândunică". Construcțiile cele mai noi sunt clădite pe un schelet de bârne verticale prevăzute cu nut, în care se așează dulapi de rășinoase îmbinați în sistem nut și feder (pană cu uluc). Pereții erau astfel construiți din bârne orizontale și verticale, ceea ce dădea o notă decorativă specifică arhitecturii casei. Pereții exteriori nu erau tencuiți, ci acoperiți cu șindrilă în formă hexagonală alungită. În perioada dominației cehoslovace, s-au construit câteva zeci de case cu pereții din piatră de carieră netencuită.

Casa nu are târnaț în toată regiunea Munkácsului.

Tipologia șurilor: există două tipuri principale, cu mici diferențieri între ele.

Primul tip: materialul principal de construcție este cărămida, cu dublă structurare internă a spațiului: grajd pentru cornute, coteț de porci; a doua parte din scânduri fixate pe un schelet construit din grinzi, unde se ținea căruța, fânul și uneltele agricole, de multe ori, cu un spațiu alipit (la exterior) pentru păsările de curte.

Nu se întâlnește nicăieri tipul de șură "pe două laturi", din regiunea Sătmarului, de exemplu.

CONCLUZII

Stadiul actual al culturii populare a etnicilor germani din Transcarpatia reflectă diversele tradiții culturale care au stat la baza ei și un mod interesant de sinteză între elemente de proveniență diferită. Identitatea culturală (obiceiuri, cântece, povești, arhitectură, etc.) este încă susținută de cea lingvistică (dialecte și germana standard, în ultimul timp), religioasă (romano-catolicismul) și socială (sistemul specific de moștenire a averii: primogenitura). Perioada comunismului a determinat puternice dislocări etno-culturale. Există o puternică tendință de plecare în Germania, după 1990, ceea ce va afecta, în timp, sistemul cultural tradițional al etnicilor germani din regiune, dar care întărește conștiința identității etnice.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Melika, N. I.; Kulca, F., *Austro-nimețki mistecikovi poselenea na Zakarpati*, în *Novene Zakarpatia*, nr. din 30.03.1996
- Melika, N. I.; Tivadar, M., *Etnologivstecini procece u nimețkobo naselenia Mukacivskobo raionu Zakarpatskoi oblasti na proteazi XV-XX stoliti (Na materialah sil Pidhorod, Palanok). Cultura ta pobut naselenia Ucrainskeih Carpat*, Ujgorod, 1972
- Pavlenko, G. V., *Nimeți na Zakarpati*, Ujgorod, 1995

The Swabians from Transcarpathia. Report of field – research

Abstract

The report presents the results of a field - work, co-ordinated by the Institute of History of Swabians from Tübingen and the County Museum Satu Mare, made in the German villages from Transcarpathia – Ukraine (2001), by organising the materials in two main categories: the historical datas and the ethnographical ones, especially the family customs, the field works and their practices, the architectural space etc.